

**Крамарчук Т.Д.**

## **УКРАЇНЬСЬКА ДІАСПОРА В БАШКОРСТАНІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ.**

Проблема розвитку культур народів в іншоетнічному середовищі має важливе теоретичне і практичне значення. Не винятком щодо цього є вивчення історичного поступу українців Башкорстану, де на сьогоднішній день проживає близько 75 тис. наших співвітчизників.

Окреслена проблема належить до числа найменш досліджених в українській історіографії. Лише останнім часом почали з'являтися праці про східну українську діаспору, про її життя, національно-культурні та мовні особливості, зв'язки з Батьківщиною. Заслужують на увагу передусім узагальнюючі праці Ф.Д. Заставного, І.І. Винниченка, В.І. Наулка, В.І. Сергійчука, М.М. Вівчарника<sup>i</sup>, а також дослідження В. Бабенка та С. Діденка<sup>ii</sup>, які стосуються українців Башкирії.

Автор даного повідомлення робить спробу простежити історичні етапи формування української діаспори в Башкорстані, водночас розглянувши деякі аспекти демографічного стану українців Приуралля.

На початку XVII ст. українські поселення в Башкорстані були нечисельними і непостійними. Наприклад, на службі в Уфимському острозі, за даними на 1634 р., служило декілька черкас, тобто українців.

Перші масові поселення українців з'явилися на території Башкирії в першій половині XVIII ст. Прагнучи уникнути феодального гніту, який дедалі посилювався, мешканці Лівобережної України охоче переселялися в Приуралля. Сприяла цьому процесу й колонізаційна політика російського самодержавства. В 1773 р. 60 українських переселенців брали участь в будівництві Ілецької фортеці. У жовтні 1741 р. туди ж було додатково направлено 1000 підвод з переселенцями. Оселившись на прикордонній лінії, вони зазнавали постійних нападів кочівників. Внаслідок набігів і полонення, кількість українських колоністів за півтора року зменшилася з 935 осіб до 683.

Важка прикордонна служба, постійна небезпека з боку степу не дозволяли українцям зайнятися звичним для них землеробством. Не витримавши тяжких умов, частина сімей повернулася в Україну. Загалом у Приураллі на середину XVIII ст. залишилось близько 2,5 тис. українців<sup>iii</sup>. Жили вони виключно як хлібороби: наміри царського уряду, який прагнув залучити їх до будівництва фортець та несення караульної служби не виправдалися.

Відновленню масового переселення українців сприяло посилення кріпосного гніту в Україні з кінця XVIII ст. З 1795 по 1858 рр. Число українців в межах сучасної Башкирії зросло більш як в 10 разів і становило 20,5 тис. чоловік<sup>iv</sup>.

Наступний етап розселення українського народу у цій місцевості припадає на другу половину XIX – поч. XX ст. Скасування кріпосного права, перехід економіки Росії на капіталістичний шлях розвитку зумовили в європейських губерніях країни інтенсивний процес обезземлення величезної маси селян. Головний потік переселенців на нові землі, в тому числі і в Башкирію, дали Полтавська, Чернігівська, Подільська і Харківська губернії. Менша кількість мігрантів була з Таврійської, Херсонської, Катеринославської, Волинської губерній, а також Курської і Воронежської, заселених українцями. Допомога переселенцям з боку царського уряду була мізерною. Наприклад, за 1890-1893 рр. на кожного переселенця було витрачено лише по 26 копійок (лікування, допомога, реєстрація в переселенських конторах).

Потік переселенців істотно збільшився в роки проведення столипінської реформи. Внаслідок, з 1897 по 1912 рр. українське населення Башкирії (в межах Уфимської губернії) зросло з 4996 до 56923 чоловік<sup>v</sup>.

Характерним є те, що в дореволюційний (до 1917 р.) час до Башкирії прибували виключно селяни-українці, за радянської доби поряд з ними значний відсоток становили робітники та інтелігенція. Для прикладу – лише Львівський політехнічний інститут у 1950-1960рр. направляв щорічно 80 відсотків своїх випускників-нафтогазовиків, геофізиків на нафтопромисли Башкирії та Татарії<sup>vi</sup>.

За переписом 1926р. в Башкирії проживало 76710 українців, які становили 2,9% всього населення, 77,7% з них вважали рідною українську мову. У 1926 р. на території сучасного Башкорстану українці проживали в 529 населених пунктах, 438 з яких були виключно українські, 68 – російсько-українські, 11 – українсько-білоруські, 1 – білорусько-російсько-український, 4 – українсько-мордовські, 3 – українсько-чувацькі, 2 – українсько-німецькі, 2 – українсько-латишські, 1 – українсько-польський<sup>vii</sup>. Слід зазначити, що на сьогоднішній день всі населені пункти, в яких проживають українці – поліетнічні.

Третя хвиля української еміграції в Башкирію припадає на сумнозвісні 1933-1934 рр.. У 1939 р. там проживало 92289 українців.

У роки Другої світової війни з України до Башкорстану було евакуйовано близько 20 промислових підприємств. Також було евакуйовано Спілку письменників, композиторів, художників України, Київський державний академічний театр опери і балету ім. Т.Г. Шевченка, Академію наук. Перебуваючи в Башкорстані, українські діячі культури, виробничники зробили великий внесок у розвиток економічного, наукового, творчого потенціалу тодішньої Башкирії. Загалом у роки Другої світової війни в Башкорстані проживало близько 100 тис. біженців з України<sup>viii</sup>.

У післявоєнний період кількість українців у Башкирії почала зменшуватися. Це пояснюється зниженням народжуваності в ці роки, поверненням частини українців на батьківщину, переселенням у регіони колишнього СРСР, які особливо потребували робочої сили, а також прогресуючою асиміляцією російським населенням (найбільш помітно серед міських жителів). Так, якщо в 1897р. українську мову рідною визнавали 100% переселенців з України, в 1926р. – 77,3%, то в 1989 р. – лише 41 %<sup>ix</sup>.

Нині на території Башкорстану проживає 75 тис. українців<sup>x</sup>, третина з яких – в Уфі. Порівняно компактними групами українці мешкають у 24 районах республіки з 54.

Кінець 80-х – поч. 90-х рр. характеризувався піднесенням етнічної свідомості українців східної діаспори, в тому числі і наших співвітчизників в Башкорстані. 13 січня 1990р. в Уфі Відбулася перша конференція українців Башкирії, де, зокрема, було створено республіканське українське товариство "Кобзар". Українська громада щороку проводить Дні української культури у Башкорстані, сприяє відкриттю Українських шкіл, бібліотек, культурних осередків. На сьогоднішній день в товаристві "Кобзар" працюють не лише українці, а й представники інших національностей, які

люблять і шанують українську культуру, мову, історію.

Сьогодні український народ згуртовується зі своїми єдинокровними братами, що проживають у діаспорі (як східній, так і західній). Братерство і солідарність українців всього світу – важливий чинник політичного і державного розвитку незалежної України в нових історичних умовах.

Життя і праця українців у середовищі інших народів і культур відкриває безліч можливостей для швидкого збагачення їх (українців) досвідом сучасної цивілізації, виходи до якої були заблоковані упродовж століть.

Історія українців поза Україною – це складова частина історії всього українського народу. І на сучасному етапі розвитку дуже важливою справою є відродження української культури, історії, мови на теренах східної діаспори, в тому числі і у Башкорстані.

---

<sup>i</sup> Винниченко І. І. Українці в державах колишнього СРСР: історико-географічний нарис. – Житомир, 1992; Вівчарик М.М. Українці в світі: східна та західна діаспора // Український історичний журнал. – 1993. – №11-12; Заставний Ф.Д. Східна українська діаспора – Львів, 1992; Науко В.І. Український етнос в часі і просторі // Берегиня. – 1992. – №1; Науко В.І. та інш. Культура і побут населення України. – К., 1993; Сергійчук В.І. Українці в імперії. – К., 1992; Україна: Східна діаспора. Атлас. – К., 1992.

<sup>ii</sup> Бабенко В.Я. Пища украинского населения Башкирии // Сов. этнография. – 1989. – №2; Бабенко В.Я. Українці в Башкорстані // Дивослово. – 1994. №3; Діденко С. Українські поселення в Башкорстані // Золоті ворота. – 1993. – №6.

<sup>iii</sup> Бабенко В.Я. Українці в Башкорстані. – С. 53.

<sup>iv</sup> Бабенко В.Я. Пища украинского населения Башкирии. – С. 94.

<sup>v</sup> Винниченко І.І. Назв. праця – С. 116.

<sup>vi</sup> Діденко С. Назв. праця. – С. 58.

<sup>vii</sup> Бабенко В.Я. Пища украинского населения Башкирии. – С. 95.

<sup>viii</sup> Діденко С. Назв. праця. – С. 59.

<sup>ix</sup> Там же. – С. 58.

<sup>x</sup> Українці в Росії // Голос України. —1992. – 2 вересня. – С.12.